

GILLES DELEUZE

Λογοτεχνία και ζωή¹

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΘΟΔΩΡΗΣ ΧΙΩΤΗΣ

Τό γράψιμο δέν εἶναι σίγουρα ἡ ἐπιβολή μιᾶς μορφῆς (ἐκφρασης) σέ μιᾶ βιωθεῖσα ἐμπειρία. Ἡ λογοτεχνία γειτνιάζει περισσότερο μέ τό κακοσχηματισμένο ἢ μέ τό ἡμιτελές, ὅπως ὁ Γκομπρόβιτς² εἶπε ἀλλά καί ἔπραξε. Τό γράψιμο ἀποτελεῖ μιᾶ ὑπόθεση τοῦ γίγνεσθαι, ἐς αἰεὶ ἡμιτελές, ἐς αἰεὶ ἐν μέσῳ ἀπόκτησης μορφῆς καί τό ὁποῖο πηγαίνει πέρα ἀπό τό ζήτημα τῆς οἰασθήποτε βιώσιμης ἢ βιωθείσας ἐμπειρίας. Εἶναι μιᾶ διεργασία, δηλαδή: ἡ μεταβάση τῆς Ζωῆς πού διαπερνᾷ καί αὐτό τό ὁποῖο μπορεῖ νά βιωθεῖ ἀλλά καί αὐτό τό ὁποῖο ἔχει ἤδη βιωθεῖ. Τό γράψιμο δέν μπορεῖ νά διαχωριστεῖ ἀπό τό γίγνεσθαι: κατὰ τή διάρκειά του, κανεῖς γίνεται-γυναίκα, γίνεται-ζῶο ἢ φυτό, γίνεται-μόριο μέχρις ὅτου νά γίνει-ἀνεπαίσθητος. Αὐτά τά γίγνεσθαι μποροῦν νά συνδεθοῦν μεταξύ τους ἀκολουθώντας μιᾶ συγκεκριμένη γραμμή, ὅπως στά μυθιστορήματα τοῦ Λέ Κλεζιό,³ ἢ μπορεῖ νά συνυπάρχουν σέ κάθε ἐπίπεδο, ἀκολουθώντας τίς πύλες, τά κατώφλια καί τίς ζῶνες οἱ ὁποῖες φτιάχνουν ὀλόκληρο τό σύμπαν, ὅπως συμβαίνει στό ἰδιαίτερης δυναμικῆς ἔργο τοῦ Λάβκραφτ.⁴ Τό γίγνεσθαι

1. Gilles Deleuze, «La littérature et la vie», 11-17, στό *Critique et Clinique*, Les Éditions de Minuit, Παρίσι 1993. (Σ.τ.μ.)

2. Witold Gombrowicz (1904-1969). Πολωνός μυθιστοριογράφος καί θεατρικός συγγραφέας. Τά ἔργα του χαρακτηρίζονται ἀπό μιᾶ βαθιά αἴσθηση τοῦ παράδοξου καί μιᾶ ἀντιεθνικιστική χροιά. Κυριότερα ἔργα του: *Ferdydurke* (μυθιστόρημα, 1937), *Trans-Atlantyk* (μυθιστόρημα, 1953), *Ślub* (θεατρικό ἔργο, 1953), *Iwona, księżniczka Burgundii* (θεατρικό ἔργο, 1958), *Pornografia* (μυθιστόρημα, 1960), *Historia* (θεατρικό ἔργο, 1962), *Kosmos* (μυθιστόρημα, 1967). (Σ.τ.μ.)

3. Jean-Marie Gustave Le Clézio (1940-). Γάλλος συγγραφέας. Κυριότερα ἔργα του: *Procès-verbal*, *Désert Déluge*, *La Fièvre*, *L'Extase matérielle*, *Terra Amata Terra Amata*, *Le Livre des fuites*, *La Guerre*, *Voyages de l'autre côté*, *Haiï*, *Mondo et autres histoires*, *L'Inconnu sur la Terre*, *Le Rêve mexicain*, *ou la pensée intertemporelle* (Σ.τ.μ.)

4. Howard Phillips Lovecraft (1890-1937). Ἀμερικανός συγγραφέας τῆς λογοτεχνίας τοῦ φανταστικοῦ. Τό ἐπαναλαμβανόμενο μοτίβο στά κείμενά του ἐπικεντρώνεται στήν ἀνακάλυψη τῶν πρωταγωνιστῶν του ὅτι τό γενετικό τους ὑλικό ἔχει μολιαστεῖ μέ γενετικό ὑλικό τεράτων. Τά κείμενα τοῦ Λάβκραφτ χαρακτηρίζονται ἀπό τήν πρόσμιξη μιᾶς μακάβριας αἴσθησης τοῦ χιούμορ μέ ἕναν ἰδιότυπο ὄντολογικό τρόπο. (Σ.τ.μ.)

δέν κινεῖται πρὸς τήν ἀντίθετη κατεύθυνση, καί δέν γίνεται Ἄνδρας καθὼς ὁ ἄνδρας αὐτοπαρουσιάζεται ὡς μιᾶ κυρίαρχη μορφή ἐκφρασης ἢ ὁποῖα προτίθεται νά ἐπιβάλλει τόν ἑαυτό της στά πάντα, ἐνὸσω ἢ γυναίκα, τό ζῶο ἢ τό μόριο ἐμπεριέχουν ἕνα συστατικό φυγῆς τό ὁποῖο ἀπεκδύεται τῆς ἴδιας τους τῆς μορφοποίησης. Ἡ ντροπή τοῦ νά εἶναι κανεῖς ἄνδρας· ὑπάρχει καλύτερος λόγος γιά νά γράφει κανεῖς; Ἀκόμη κι ὅταν πρόκειται γιά μιᾶ γυναίκα ἢ ὁποῖα μετατρέπεται (*devient*), ἐκείνη πρέπει νά γίνει-γυναίκα, καί αὐτό τό γίγνεσθαι δέν ἔχει σέ καμιά περίπτωση νά κάνει μέ μιᾶ κατάσταση τήν ὁποῖα θά μπορούσε νά διεκδικήσει ὡς δική της. Τό γίγνεσθαι δέν εἶναι τό νά ἀποκτήσεις μιᾶ μορφή (ταυτοποίηση, πλαστογραφία, μίμηση), ἀλλά νά ἐντοπιστεῖ ἡ ζώνη τῆς γειτνίασης, τοῦ ἀνεπαίσθητου ἢ τοῦ ἀδιάφορου ὅπου κανεῖς δέν μπορεῖ πλέον νά γίνει διακριτός ἀπό μιᾶ γυναίκα, ἕνα ζῶο, ἢ ἕνα μόριο: οὔτε ἀόριστος οὔτε γενικός, ἀλλά ἀπρόβλεπτος καί χωρίς νά προϋπάρχει, διακριτός ἀνάμεσα στό πλῆθος ἀλλά χωρίς καθορισμένη μορφή. Μπορεῖ κανεῖς νά καθορίσει μιᾶ ζώνη ἐγγύτητας μέ τό ὅτιδήποτε, μέ τήν προϋπόθεση ὅτι δημιουργεῖ τά λογοτεχνικά μέσα γιά νά πραγματοποιήσει κάτι τέτοιο, ὅπως κάνει ὁ Ἀντρέ Ντοτέλ μέ τόν ἀστέρα.⁵ Ἀνάμεσα στά φύλα, στά εἶδη ἢ στά βασιλεία, κάτι περνάει.⁶ Τό γίγνεσθαι εἶναι πάντα «μεταξὺ» ἢ «ἀνάμεσα»: γυναίκα ἀνάμεσα σέ γυναῖκες, ἢ ἕνα ζῶο μεταξὺ ἄλλων. Ἀλλά ἡ ἰσχὺς τοῦ ἀόριστου ὑποκειμένου ἐνεργοποιεῖται μόνο ὅταν ὁ ὅρος ὁ ὁποῖος μετατρέπεται ἀπογυμνώνεται ἀπό τά ἐπίσημα χαρακτηριστικά τά ὁποῖα τόν κάνουν νά λείει ὁ, ἢ («τό ζῶο μπροστά σας...»). Ὅταν ὁ Λέ Κλεζιό γίνεται-Ἰνδιάνος, εἶναι ἕνας πάντα ἡμιτελής Ἰνδιάνος ὁ ὁποῖος δέν γνωρίζει οὔτε νά καλλιεργήσει καλαμπόκι οὔτε νά κατασκευάσει μιᾶ πιρόγα: ἀντὶ νά ἀποκτήσει ἐπίσημα χαρακτηριστικά, εἰσέρχεται σέ μιᾶ ζώνη γειτνίασης.⁷ Τό ἴδιο συμβαίνει καί στόν Κάφκα μέ τόν πρωταθλητή κολύμβησης ὁ ὁποῖος δέν ἤξερε νά κολυμπήσει. Κάθε εἶδους γραφή ἐμπεριέχει ἕναν ἀθλητισμό, ἀλλά ἀντὶ νά συμφιλῶναι τή λογοτεχνία μέ τά σπόρ, ἢ μέ τό νά μετατρέψει τή γραφή σέ ὀλυμπιακό ἄθλημα, αὐτός ὁ ἀθλητισμός ἐξασκεῖται στή φυγή καί στήν κατάρρευση τοῦ ὀργανισμοῦ: ἕνας ἀθλητῆς στό κρεβάτι, ἔλεγε ὁ Μισώ.⁸ Γίνεται κανεῖς ἀκόμη περισσότερο ζῶο ὅταν πεθαίνει τό ζῶο· καί,

5. Εἶδος λουλουδιοῦ σέ σχῆμα ἀστεριοῦ. (Σ.τ.μ.)

6. Πρβλ. André Dhôtel, *Terres de mémoire* (Delarge, Παρίσι 1978)· σχετικά μέ τό γίγνεσθαι-ἀστέρας πρβλ. *La Chronique Fabuleuse* (Mercure de France, Παρίσι 1960), σ. 225.

7. J.-M. Le Clézio, *Haiï* (Flammarion, Παρίσι 1971), σ. 5. Στό πρῶτο του μυθιστόρημα, *Le procès-verbal* (Folio-Gallimard, Παρίσι 1967), ὁ Λέ Κλεζιό παρουσιάζει μέ σχεδόν ὑποδειγματικό τρόπο ἕναν χαρακτήρα ἀπορροφημένο στή διαδικασία τοῦ γίγνεσθαι-γυναίκα, ἔπειτα στό γίγνεσθαι-ποντικός, ἔπειτα στό γίγνεσθαι-ἀδιάρτος, ὅπου καί ἐξαλείφει τόν ἑαυτό του.

8. Henri Michaux (1899-1984). Βέλγος ποιητής, συγγραφέας καί ζωγράφος ὁ ὁποῖος ἔγραψε στά γαλλικά μιᾶ σειρά ἀπὸ ἔργα ἰδιαίτερης αἰσθητικῆς καί τεχνικῆς. Σημαντικότερα ἔργα του: *Mes propriétés* (1929), *Un barbare en Asie* (1932), *La nuit remue* (1935), *Labyrinthes* (1944), *Ailleurs*

ἀντίθετα μέ τήν προκατάληψη τῶν πνευματιστῶν, τό ζῶο εἶναι πού ξέρει πῶς νά πεθάνει, τό ὁποῖο ἔχει τήν αἴσθηση ἢ τήν προαίσθηση τοῦ θανάτου του. Ἡ λογοτεχνία ξεκινᾷ μέ τόν θάνατο τοῦ σκαντζόχοιρου, σύμφωνα μέ τόν Λῶρενς, ἢ μέ τόν θάνατο τοῦ τυφλοπόντικα, σύμφωνα μέ τόν Κάφκα: «τά καημένα κόκκινα ποδαράκια μας τεντωμένα σέ μιὰ τρυφερή κίνηση οἴκτου». Γράφει κανείς γιά τά μοσχάρια πού πεθαίνουν, ἔλεγε ὁ Μόριτς.⁹ Ἡ γλώσσα πρέπει νά ἀφιερωθεῖ στό πῶς θά προσεγγίσει αὐτές τίς θηλυκές, ζωικές, μοριακές παρακάμψεις, καί κάθε παράκαμψη εἶναι ἓνα γίγνεσθαι-θνητό. Δέν ὑπάρχει εὐθεία γραμμή, οὔτε στά πράγματα οὔτε στή γλώσσα. Ἡ σύνταξη εἶναι τό σύνολο τῶν ἀπαραίτητων παρακάμψεων οἱ ὁποῖες δημιουργοῦνται κάθε φορά γιά νά ἀποκαλύψουν τή ζωή στά πράγματα.

Τό γράψιμο δέν εἶναι ἡ ἀφήρηση τῶν ἀναμνήσεων, τῶν ταξιδιῶν, τῶν ἐρώτων καί τῆς ὀδύνης, τῶν ὀνείρων καί τῶν φαντασιώσεων. Εἶναι τό ἴδιο πράγμα νά ἀμαρτάνει κανείς μέσα ἀπό μιὰ ὑπερβολή τῆς πραγματικότητας καί μέσα ἀπό μιὰ ὑπερβολή τῆς φαντασίας: καί στίς δύο περιπτώσεις πρόκειται γιά τόν αἰώνιο μπαμπά-μαμά, μιὰ οἰδιπόδεια δομή τήν ὁποία προβάλλουμε στό πραγματικό ἢ τήν ὁποία ἐνδοπροβάλλουμε στό φαντασιακό. Σέ αὐτή τήν παιδαριώδη ἀντίληψη γιά τή λογοτεχνία, αὐτό τό ὁποῖο ἀναζητοῦμε στό τέλος τοῦ ταξιδιοῦ, στήν καρδιά τοῦ ὀνείρου, εἶναι ἓνας πατέρας. Γράφουμε γιά τόν πατέρα-μητέρα μας. Ἡ Μάρτ Ρομπέρ ἔσπρωξε στά ὄρια αὐτό τόν παλιμπαιδισμό, αὐτή τήν ψυχοπροκατανάλυση (psychanalisation) τῆς λογοτεχνίας, μὴ ἀφήνοντας στόν μυθιστοριογράφο ἄλλη ἐπιλογή ἀπό τό Νόθο ἢ τό Ἐκθετο παιδί.¹⁰ Ἀκόμη καί τό γίγνεσθαι-ζῶο δέν ἐξαιρεῖται ἀπό μιὰ οἰδιπόδεια ἀναγωγή τοῦ τύπου («ἡ γάτα μου, ὁ σκύλος μου»). Ὅπως εἶπε ὁ Λῶρενς, «ἂν εἶμαι μιὰ καμηλοπάρδαλη, καί ἂν οἱ ἀπλοί Ἀγγλοὶ οἱ ὁποῖοι γράφουν γιά μένα εἶναι καλά, εἶναι ὑπάκουα σκυλιὰ, ὀρίστε, τά ζῶα εἶναι διαφορετικά [...] Μισεῖτε ἐνστικτωδῶς τό ζῶο τό ὁποῖο εἶμαι».¹¹ Γενικά, τά φαντάσματα ἀντιμετωπίζουν τό ἄοριστο ὡς τή μάσκα γιά μιὰ προσωπική ἢ μιὰ κτητική ἀντωνυμία: ἡ φράση «ἓνα παιδί ἔχει χτυπηθεῖ» μεταμορφώνεται γρήγορα στή φράση «ὁ πατέρας μου μέ χτύπησε». Ἡ λογοτεχνία ὁμως ἀκολουθεῖ τήν ἀντίστροφη ὁδὸ, καί δέν ὑφίσταται παρά μόνο ὅταν ἀποκαλύπτει κάτω ἀπὸ τά προφανή πρόσωπα τή δύναμη ἑνὸς ἀπρόσωπου τό ὁποῖο δέν εἶναι σέ καμία περίπτωση μιὰ γενικότητα ἀλλὰ μιὰ μοναδικότητα τῆς ὑψηλότερης δυνατῆς βαθμίδας: ἓνας ἄνδρας, μιὰ γυναίκα, ἓνα κτῆνος, ἓνα στομάχι, ἓνα παιδί... Δέν εἶναι τό πρῶτο καί τό δεύτερο πρόσωπο

(1948), *Misérable Miracle* (1956), *Paix dans les brisements* (1959), *Émergences et Résurgences* (1972), *Chemins cherchés, chemins perdus* (1982). (Σ.τ.μ.)

9. Πρβλ. J.-C. Bailly, *La légende dispersée. Anthologie du romantisme allemand*, 10-18, σ. 38.

10. Marthe Robert, *Roman des origines et origines du roman*, Grasset.

11. Lawrence, *Lettres choisies*, Plon, II, σ. 237.

τά ὁποῖα λειτουργοῦν ὡς ἡ προϋπόθεση γιά τή λογοτεχνική ἔκφραση: ἡ λογοτεχνία δέν ξεκινᾷ παρά μόνο ὅταν γεννᾶται μέσα μας ἓνα τρίτο πρόσωπο τό ὁποῖο μᾶς στερεῖ τή δύναμη νά ποῦμε «Ἐγώ» (τό «οὐδέτερο» τοῦ Μπλανσό).¹² Φυσικά, οἱ λογοτεχνικοὶ χαρακτήρες εἶναι τέλεια διαμορφωμένοι, καί δέν εἶναι οὔτε ἄοριστοι οὔτε γενικοί: ἀλλὰ ὅλα τους τά ἀτομικά ἰδιώματα τούς ἐξυψώνουν σέ ἓνα ὄραμα τό ὁποῖο τούς μεταφέρει σέ ἓνα ἄοριστο, σάν ἓνα γίγνεσθαι τό ὁποῖο εἶναι πολύ ἰσχυρό γιά ἐκείνους: ὅπως ὁ Ἐιχαμπ καί τό ὄραμα τοῦ Μόμπυ Ντίκ. Ὁ Τσιγκούνης δέν εἶναι ἀπλᾶ ἓνας τύπος, ἀλλὰ ἀντιθέτως τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά του (ἡ ἀγάπη γιά μιὰ νεαρή γυναίκα, κτλ.) τόν κάνουν νά δεχτεῖ ἓνα ὄραμα, βλέπει τόν χρυσό, μέ τέτοιο τρόπο ὥστε νά τρέπεται σέ φυγή στή γραμμὴ τῆς μάγισσας ὅπου κερδίζει τή δύναμη τοῦ ἄοριστου – ἓνας τσιγκούνης... μιὰ ποσότητα χρυσοῦ, κι ἄλλος χρυσός... Δέν ὑπάρχει λογοτεχνία χωρίς μυθοπλασία, ἀλλὰ, ὅπως ὁ Μπερζόν μπόρεσε νά ἀντιληφθεῖ, ἡ μυθοπλασία, ἡ μυθοπλαστική λειτουργία δέν ἔγκειται οὔτε στό νά φαντάζεται οὔτε στό νά προβάλλει ἓνα ἐγώ. Περισσότερο τείνει πρὸς αὐτά τά ὄραματα, ἀνυψώνεται πρὸς αὐτά τά γίγνεσθαι καί αὐτές τίς δυνάμεις.

Δέν γράφουμε μέ τίς νευρώσεις μας. Ἡ νεύρωση, ἡ ψύχωση δέν εἶναι περάσματα ζωῆς, ἀλλὰ καταστάσεις στίς ὁποῖες ὑποκύπτουμε ὅταν ἡ διαδικασία διακόπτεται, ἐμποδίζεται, διαστρεβλώνεται. Ἡ ἀρρώστια δέν εἶναι μιὰ διαδικασία ἀλλὰ ἡ ἄρση τῆς διαδικασίας, ὅπως συμβαίνει («στήν περίπτωση Νίτσε»). Ἐπίσης, ὁ συγγραφέας δέν εἶναι ὁ ἴδιος ἀρρωστος μὰ περισσότερο γιατρός, γιατρός τοῦ ἑαυτοῦ του καί τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος εἶναι τό σύνολο τῶν συμπτωμάτων τῶν ὁποίων ἡ ἀρρώστια ἐνώνεται μέ τόν ἄνθρωπο. Ἡ λογοτεχνία παρουσιάζεται λοιπόν ὡς ἓνα ἐγγεῖρημα ὑγείας: ὄχι ἐπειδὴ ὁ συγγραφέας μπορεῖ νά ἔχει φοβερὰ καλὴ ὑγεία (θὰ ὑπῆρχε ἐδῶ ἡ ἴδια ἀσάφεια ὅπως καί μέ τόν ἀθλητισμό), ἀλλὰ ἐπειδὴ διαθέτει μιὰ ἀκαταμάχητα εὐθραυστη ὑγεία ἢ ὁποῖα πηγάζει ἀπὸ αὐτά τά ὁποῖα ἔχει δεῖ καί ἀκούσει, πράγματα πολὺ μεγάλα γιά ἐκεῖνον, πολὺ ἰσχυρά γιά ἐκεῖνον, ἀποπνικτικά, τῶν ὁποίων τό πέρασμα τόν ἐξουθενώνει, παρέχοντάς του παράλληλα τά γίγνεσθαι τά ὁποῖα μιὰ γερὴ ὑπερέχουσα ὑγεία θὰ καθιστοῦσε ἀδύνατα.¹³ Ὁ συγγραφέας ἐπιστρέφει ἀπὸ αὐτά

12. Maurice Blanchot, *La part du feu*, Gallimard, σ. 29-30, καί *L'entretien infini*, σ. 563-564: «Quelle chose arrive (aux personnages), qu'ils ne peuvent ressaisir qu'en se désaisissant de leur pouvoir de dire Je» («Κάτι συμβαίνει [στοὺς χαρακτήρες] τό ὁποῖο μποροῦν νά τό αἰχμαλωτίσουν ξανά μόνο ἂν παραιτηθοῦν ἀπὸ τή δύναμή τους νά λένε Ἐγώ»). Ἡ λογοτεχνία μοιάζει ἐδῶ νά ἀνατρέπει τή γλωσσική σύλληψη, τήν ὁποία βρίσκει στοὺς μηχανικούς ἀλλαγῆς τοῦ θεατρικοῦ σκηنيκοῦ, καί ἰδιαίτερα στά δύο πρῶτα πρόσωπα, τήν καθεαυτῆ συνθήκη τῆς ἔκφρασης.

13. Σχετικά μέ τή λογοτεχνία ὡς ὑπόθεση ὑγείας, ἀλλὰ ἐκείνους πού δέν τήν ἔχουν ἢ ἔχουν μιὰ εὐθραυστη ὑγεία, βλ. Henri Michaux, ἐπίλογος στό «Mes propriétés», στό *La nuit remue*, Gallimard· Le Clézio, *Haï*, σ. 7: «Un jour, on saura peut-être qu'il n'y avait pas d'art, mais seulement de la médecine» («Μιὰ μέρα ἴσως θὰ γνωρίζουμε ὅτι δέν ὑπῆρξε ποτέ τέχνη παρά μόνο ἰατρική»).

τά όποια έχει δει και άκούσει μέ κατακόκκινα μάτια και τρυπημένα τύμπανα. Ποιά υγεία θά έπαρκοϋσε για νά άπελευθερώσει τή ζωή όπου κι άν βρίσκεται φυλακισμένη, από και μέσα στον άνθρωπο, από και μέσα στους οργανισμούς και στά είδη; Είναι σαν τήν εύθραυστη υγεία του Σπινόζα, για όσο κράτησε, ή όποια ήταν μέχρι τό τέλος μάρτυρας ενός καινούριου δράματος στο πέραςμα του όποίου παρέμεινε άνοιχτή.

Η υγεία ως λογοτεχνία, ως γραφή, συνίσταται στην έπινόηση ενός πλήθους τό όποιο άγνοείται. Σκοπός τής μυθοπλαστικής λειτουργίας είναι ή έπινόηση ενός πλήθους. Δέν γράφουμε μέ τίς άναμνήσεις μας, παρά μόνο άν πρόκειται νά τίς μετατρέψουμε στην καταγωγή ή στον συλλογικό προορισμό ενός πλήθους τό όποιο πρόκειται νά έμφανιστεί και τό όποιο είναι άκόμη τρυπωμένο μέσα στις προδοσίες και στις άπαρνήσεις του. Η άμερικανική λογοτεχνία διαθέτει αυτή τήν εξαιρετική δύναμη νά παράγει συγγραφείς οι όποιοι μπορούν νά άφηγούνται τίς προσωπικές τους άναμνήσεις, σαν νά άνηκαν όμως σέ ένα συμπαντικό πλήθος άπαρτιζόμενο από μετανάστες από όλες τίς χώρες. Ο Τόμας Γούλφ «έγχαράσσει μέ τή γραφή όλόκληρη τήν Άμερική στον βαθμό πού μπορεί νά βρεθεί στην έμπειρία ενός και μόνο ανθρώπου».¹⁴ Αυτός δέν είναι άκριβώς ένας λαός ό όποιος έχει κληθεί νά κυριαρχήσει στον κόσμο· πρόκειται για έναν ήσωνα λαό, αιώνια ήσωνα, άπορροφημένο σέ ένα γίνεσθαι-έπαναστατικός. Ίσως νά μήν υπάρχει παρά μόνο στά έξ ών συνετέθη του συγγραφέα, ένα μπάσταρδο πλήθος, κατώτερο, σκλαβωμένο, άένα γενόμενο, άένα ήμιτελές. Ο όρος («μπάσταρδος») δέν υποδεικνύει πλέον μιá οικογενειακή κατάσταση αλλά τήν πορεία ή τή μετακίνηση των φυλών. Είμαι ένα κτήνος, ένας νέγρος μιās κατώτερης ράτσας στον αιώνα τον άπαντα. Αυτό είναι τό γίνεσθαι του συγγραφέα. Ο Κάφκα (για τήν κεντρική Ευρώπη), ό Μέλβιλ (για τήν Άμερική) παρουσιάζουν τή λογοτεχνία ως τή συλλογική διατύπωση ενός ήσωνος πλήθους, ή όλων των ήσόνων πληθών, τά όποια δέν βρίσκουν τήν έκφρασή τους παρά μόνο μέσα στον και από τον συγγραφέα.¹⁵ Μολονότι ή λογοτεχνία αναφέρεται πάντα σέ ιδιόμορφους παράγοντες (agents singuliers), πρόκειται για μιá συλλογική συναρμογή έκφρασης (agencement collectif d'énonciation).¹⁶ Η λογοτεχνία είναι παραλήρημα, μά τό παραλήρημα δέν είναι μιá υπόθεση του πατέρα-μητέρα: δέν υπάρχει παραλήρημα τό όποιο δέν περνάει από τά πλήθη,

14. André Bay, εισαγωγή στο *De la mort au matin* του Thomas Wolfe, εκδ. Stock.

15. Πρβλ. τους στοχασμούς του Κάφκα στις λεγόμενες ήσσονες λογοτεχνίες στο *Journal, Livre de Poche*, σ. 179-182 (έλληνική μετάφραση: Φράντζ Κάφκα, *Τά ήμερολόγια*, μτφρ. Α. Βερυκοκάκη, Έξάντας, Άθήνα 1998, σ. 156 κ.έ.), και τους αντίστοιχους στοχασμούς του Μέλβιλ για τήν άμερικανική λογοτεχνία, *D'où viens-tu, Hawthorne?*, Gallimard, σ. 237-240.

16. Άκολουθώ εδώ τήν αντίστοιχη μετάφραση του όρου από τον Κωστή Παπαγιώργη, στο Ζύλι Ντελέζ/Φελίξ Γκουατταρί, *Κάφκα: Για μιá ελάσσονα λογοτεχνία*, Καστανιώτης, Άθήνα 1998. (Σ.τ.μ.)

τίς ράτσες και τίς φυλές, και τό όποιο δέν στοιχειώνει τήν παγκόσμια ιστορία. Κάθε παραλήρημα είναι κοσμοϊστορικό, «μιá μετατόπιση των φυλών και των ήπειρων». Η λογοτεχνία είναι παραλήρημα, και αυτή καθαυτή ή μοίρα της παίζεται ανάμεσα σέ δύο πόλους του παραλήρηματος. Τό παραλήρημα είναι μιá άρρώστια, ή κατεχοχή άρρώστια, ή όποια κάθε φορά πού άνεγείρει μιá φυλή τήν άνακηρύσσει ως άγή και κυρίαρχη. Άλλά είναι τό όργανο μέτρησης τής υγείας όταν επικαλείται αυτή τή νόθα καταπιεσμένη φυλή ή όποια δέν παύει νά προκαλεί άναταράξεις κάτω από τίς κυριαρχίες, άντιστεκόμενη σέ ότιδήποτε συνθλίβει και φυλακίζει, μιá φυλή ή όποια περιγράφεται άνάγλυφα στη λογοτεχνία ως διεργασία. Και εδώ πάλι υπάρχει πάντα ή πιθανότητα ότι ένα άρρωστο κράτος θά διακόψει τή διεργασία ή τό γίνεσθαι· ή υγεία και ό άθλητισμός άντιμετωπίζουν ξανά τήν ίδια άσάφεια, τό συνεχές ρίσκο ότι ένα παραλήρημα κυριαρχίας θά άνακατευτεί μέ ένα νόθο παραλήρημα, έξωθώντας τή λογοτεχνία σέ ένα έμβρυικό φασισμό (fascisme larvé), τήν άρρώστια ενάντια στην όποια άγωνίζεται, άκόμη κι άν αυτό σημαίνει τή διάγνωση του φασισμού μέσα της και τή μάχη ενάντια στον ίδιο της τον έαυτό. Ο ύστατος σκοπός τής λογοτεχνίας είναι ή άπελευθέρωση μέσα στο παραλήρημα, αυτή ή δημιουργία μιās υγείας ή αυτή ή δημιουργία ενός πλήθους, δηλαδή, ή πιθανότητα ζωής. Τό νά γράψεις γι' αυτό τό πλήθος τό όποιο άγνοείται... (τό «για» υποδηλώνει λιγότερο «στη θέση του» παρά «πρός όφελος του»).

Η επίδραση τής λογοτεχνίας στη γλώσσα γίνεται περισσότερο όρατή: όπως λέει ό Προύστ, ή λογοτεχνία διαγράφει ένα είδος ξένης γλώσσας μέσα στη γλώσσα, ή όποια δέν είναι ούτε μιá άλλη γλώσσα ούτε μιá ντοπιολαλιά πού άνακαλύφθηκε εκ νέου, αλλά ένα γίνεσθαι-άλλο τής γλώσσας, μιá μειονοποίηση (minoration) αυτής τής κύριας γλώσσας, ένα παραλήρημα τό όποιο τήν άπάγει, μιá γραμμή τής μάγισσας ή όποια διαφεύγει του κυρίαρχου συστήματος. Ο Κάφκα κάνει τον πρωταθλητή κολύμβησης νά πει: μιλω τήν ίδια γλώσσα μέ έσας, και έντούτοις δέν καταλαβαίνω λέξη από όσα λέτε. Η δημιουργία στη σύνταξη, τό ύφος - αυτό είναι τό γίνεσθαι τής γλώσσας: ή δημιουργία λέξεων και οι νεολογισμοί δέν έχουν καμία αξία έξω από τίς συντακτικές έφαρμογές (effets de syntaxe) μέσα στις όποιες αναπτύσσονται. Η λογοτεχνία λοιπόν παρουσιάζει ήδη δύο πλευρές μέσα από τίς όποιες εφαρμόζει, μέσω τής δημιουργίας τής σύνταξης, μιá άποσύνθεση ή μιá κατάλυση τής μητρικής γλώσσας αλλά και τήν έπινόηση μιās καινούριας γλώσσας μέσα στη γλώσσα. «Ο μόνος τρόπος για νά υπερασπιστούμε τή γλώσσα, είναι νά τής έπιτεθούμε [...] Κάθε συγγραφέας είναι υποχρεωμένος νά έπινοήσει τή δική του γλώσσα».¹⁷ Θα λέγαμε ότι ή

17. Proust, *Correspondance avec Madame Strauss*, Γράμμα 47, Livre de poche, σ. 110-115 («il n'y a pas de certitudes, même grammaticales...») [«δέν υπάρχουν βεβαιότητες, ούτε καν γραμματικές...»].

γλώσσα είναι συνεπαρμένη από ένα παραλήρημα τό οποίο τή βγάζει από τά ίδια της τά αυλάκια. "Όσον αφορά τήν τρίτη πλευρά, αυτή πηγάζει από τό ότι μία ξένη γλώσσα δέν μπορεί νά σκάψει λαγούμι μέσα σέ μία γλώσσα δίχως νά αναποδογυριστει ή γλώσσα ως σύνολο, νά μήν ώθηθει μέ τή σειρά της στά όρια της, σέ ένα έξω ή σέ ένα αντίστροφο τό οποίο συνίσταται σέ "Όράματα και "Ήχους πού δέν ανήκουν πλέον σέ καμία γλώσσα. Αυτά τά όράματα δέν είναι φαντασιώσεις, αλλά αληθινές "Ιδέες τίς όποιες ό συγγραφέας βλέπει και ακούει στίς ρωγμές τής γλώσσας, στά διάκενα τής γλώσσας. Δέν πρόκειται για διακοπές τής διαδικασίας, αλλά για παύσεις οι όποιες αποτελούν μέρος της, σάν μία αιωνιότητα ή όποια δέν πρόκειται νά αποκαλυφθει παρά μόνο εν τω γίνεσθαι, σάν ένα τοπίο τό όποιο δέν εμφανίζεται παρά μόνο εν κινήσει. Δέν βρίσκονται έξω από τή γλώσσα, αλλά αποτελούν τό έξω τής γλώσσας. "Ο συγγραφέας ως όραματιστής και άκροατής, ό σκοπός τής λογοτεχνίας: τό πέραςμα τής ζωής στη γλώσσα είναι αυτό τό όποιο συγκροτει τίς "Ιδέες.

Αυτές οι τρεις πλευρές μπορούν νά ιδωθούν άένα εν κινήσει στον "Αρτώ: ή πτώση των γραμμάτων στην άποσύνθεση τής μητρικής γλώσσας (P, T...)· ή ένσωμάτωσή τους σέ μία καινούρια σύνταξη ή σέ νέα όνόματα μέ συντακτική σημασία, δημιουργοί μιās γλώσσας («TReTé»): οι λέξεις-άνάσες, τέλος, τό όριο του άσύντακτου προς τό όποιο τείνει όλόκληρη ή γλώσσα. Και στον Σελίν, δέν γίνεται νά μήν τό αναφέρουμε, τόσο έντονα τό αισθανόμαστε: τό *Le Voyage*, ή ή άποσύνθεση τής μητρικής γλώσσας: τό *Mort a credit* μέ τή χρήση τής καινούριας σύνταξης ως γλώσσα μέσα στη γλώσσα: τό *Guignol's Band* μέ τίς αίωρούμενες κραυγές ως όριο τής γλώσσας, ως έκρηκτικά όράματα και έκρηκτικές ήχηρότητες. Για νά γράψει κανείς, ίσως νά είναι άναγκαϊο νά γίνει άπεχθής ή μητρική γλώσσα, αλλά μέ τέτοιον τρόπο ώστε μία συντακτική δημιουργία νά σκιαγραφήσει ένα είδος ξένης γλώσσας και ή γλώσσα στό σύνολό της νά αποκαλύψει τό έξω από αυτήν, πέρα από κάθε σύνταξη. Φτάνουμε στό νά συγχαίρουμε έναν συγγραφέα μά εκείνος γνωρίζει καλά ότι βρίσκεται μακριά από τό νά εκπληρώσει τό γίνεσθαι του, μακριά από τό νά φθάσει τό όριο τό όποιο έχει ό ίδιος θέσει, ένα όριο τό όποιο του διαφεύγει συνεχώς. Μέ τό νά γράφει κανείς είναι νά γίνεται κάτι άλλο εκτός από συγγραφέας. Σέ εκείνους πού τή ρωτούν τί είναι λογοτεχνία, ή Βιρτζίνια Γούλφ άπαντά: Σέ ποιόν μιλάτε περι γραφής; "Ο συγγραφέας δέν τό συζητάει, όντας άπασχολημένος μέ κάτι άλλο.

"Αν σκεφτούμε σύμφωνα μέ αυτά τά κριτήρια, βλέπουμε ότι άνάμεσα σέ εκείνους πού γράφουν βιβλία μέ λογοτεχνική πρόθεση, άκόμη και άνάμεσα στους τρελούς, πολύ λίγοι είναι εκείνοι οι όποιοι μπορούν νά αποκαλούν τούς έαυτούς τους συγγραφείς.

Π Ο Ι Η Σ Η

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΤΕΥΧΟΣ 27 - ΑΝΟΙΞΗ-ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 2006

ΕΚΔΟΤΗΣ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀσκληπιοῦ 6, Ἀθήνα 106 80

Τηλ.: 210.3607744

Fax: 210.3623093

e-mail: info@nnet.gr

www.nnet.gr

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Χάρης Βλαβιανός

Καλύμνου 2Α,

Χαλάνδρι 152 31

ΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Περικλῆς Δουβίτσας

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Χριστίνα Κωνσταντάκη

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ

«ΑΝΑΓΡΑΜΜΑ»

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Ἄγγελος Ἐλευθέρος

Νιρβάνα 80, Τρεῖς Γέφυρες

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

Ι. Μπουντάς - Χ. Βασιλειάδης

Τράιπερ 12-14, Ἀθήνα

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

Ἀθήνα:

Νεφέλη, Ἀσκληπιοῦ 6

Τηλ.: 210.3607744

Fax: 210.3623093

Θεσσαλονίκη:

Ἀνθούλα Πουλουκτσῆ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Λασάνη 3, τηλ.: 2310.237463

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΓΙΑ 2 ΤΕΥΧΗ

Ἐσωτερικοῦ 25,00 €

Ἐξωτερικοῦ 50,00 €

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ:

Ι. Δουβίτσας & ΣΙΑ Ε.Ε.

Ἀσκληπιοῦ 6, Ἀθήνα 106 80

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΡΟΠΟΥΛΗΣ: Παλινωδία	3
ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ: Ὁ ποιητής τῶν πολύτροπων λυρικῶν εἰκόνων [ΡΑΟΛΑ ΜΑΡΙΑ ΜΙΝΟΥΚΚΙ, ΙΟΥΛΙΤΑ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, ANTONELLA ANEDDA]	27-40
THEODORE ROETHKE: Τό μακρινό πεδίο	41
ΑΝΘΗ ΜΑΡΩΝΙΤΗ: Προετοιμασία ἢ σκηνικές ὁδηγίες	58
JACQUES DERRIDA: Ἡ Différance	61
RAINER MARIA RILKE: Ὁ Εὐρωπαῖος κοσμοπολίτης καί ὁ ἄγγελος τοῦ Ἰσλάμ	79
ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΒΙΤΗΣ: Ἐξι ποιήματα	89
ANDRÉ BRETON: In memotiam	92
ΜΟΡΦΙΑ ΜΑΛΛΗ: Μεταμοντερνισμοί	108
FANNY HOWE: Καθολικός	133
ΚΙΚΗ ΚΑΝΑΡΗ: Πέντε ποιήματα	148
ΣΑΚΗΣ ΣΕΡΕΦΑΣ: Πρῶτα πέθανε ἡ κότα	156
ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΥΣΟΠΟΥΛΟΣ: Τά ζῶμπι κρατοῦν μολύβια . . .	161
CHARLES SIMIC: Δεκαεφτά ποιήματα	167
ΧΑΡΗΣ ΨΑΡΡΑΣ: Ποιήματα	182
ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΚΑΠΛΑΝΗ: Λευκές συνομιλίες Ι	188
HUGO VON HOFMANNSTHAL: Μία ἐπιστολή	200
ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΣΙΑΜΗΣ: Τά ποιήματα δύο πόλεων	214
GILLES DELEUZE: Λογοτεχνία καί ζωή	224
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ: Τί γίνεται ὅταν χωριστεῖ ὁ κόσμος;	231
ΧΡΥΣΑ ΚΑΡΠΑΘΙΩΤΑΚΗ: Ὅκτώ ποιήματα	239
ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ	243
ΚΡΙΤΙΚΗ	261
TRIVIA	317
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΕΥΧΩΝ 1-26 [1993 - 2005]	323